

מכללת אורות ישראל – קמפוס רחובות

תולדות היהודים באירופה בימי הביניים

שנה"ל תשע"ח, סמסטר א

שם המרצה: ד"ר איל דודסון

מסלול/התמחות: היסטוריה

היקף שעות: 1 ש"ש

תוכן הקורס – מטרות על:

1. התלמיד ירכוש ידע לגבי ההיסטוריה וההתפתחות של היהודים באירופה בימי הביניים (במאות ה-8-14).
2. התלמיד יכיר את מקורות התקופה, וישתמש בהם כדי לנתח את התקופה.
3. התלמיד יעמוד על התהליכים הפוליטיים, החברתיים, הרוחניים והדתיים שעיצבו את דמותם של יהודי אשכנז וספרד בתקופה הנדונה.

ראשי פרקים:

יחידה א': ראשיתה של יהדות אשכנז (מהמאה ה-8)

הגדרת 'אשכנז', העדויות ההיסטוריות הראשונות על יהודים באשכנז, הפריווילגיות הראשונות, כלכלת היהודים, הרדיפות הדתיות הראשונות, הנהגת החכמים, תקנות רגמ"ה.

יחידה ב': גזרות תתנ"ו

הרקע למסע הצלב הראשון, חורבן קהילות שו"ם, תופעת קידוש ה', אחרית מסע הצלב בארץ ישראל.

יחידה ג': ההנהגה הרבנית באשכנז אחרי גזרות תתנ"ו

ההנהגה הרבנית (רש"י, רשב"ם, רבנו תם), ועידות הרבנים ותקנות הקהילות, בעלי התוספות, חסידי אשכנז.

יחידה ד': מעמד היהודים באשכנז

מעמדם הפוליטי והכלכלי של היהודים על רקע עליית כוחה של הכנסייה, המשטר הפיאודלי ועליית כוחן של הערים העצמאיות, שנאת היהודים על רקע דתי וכלכלי, עלילות דם, גזירות וגירושים, העליות מאשכנז לארץ ישראל במאות ה-13-14.

יחידה ה': הקיום היהודי באל-אנדלוס (ספרד המוסלמית) (המאות ה-8-13)

ראשיתה של יהדות ספרד, תקופת השלטון הוויזיגותי, הכיבוש המוסלמי, יחס המוסלמים ליהודים, תנאי עמר, החצרנים (חסדאי אבן שפרוט), התפוררות ח'ליפות קורדובה ומשמעויותיה ליהודים, גזרות אל-מוואחידון.

יחידה ו': תור הזהב: עולם הרוח היהודי בספרד המוסלמית

עליית יהדות ספרד על רקע נפילת המרכז הבבלי, יסודות עולם ההלכה הספרדי (רי"ף, רמב"ם ורא"ש), תרבות האדב והשפעתה על היהודים: השירה, הלשון, החשבון, האסטרונומיה, הרפואה, האמנות, הפילוסופיה, הגאוגרפיה והקלימטולוגיה.

יחידה ז': היהודים בספרד הנוצרית (עד גזרות קנ"א)

הרקונקיסטה, פריחת עולם ההלכה, החצרנים וקרבתם לתרבות הנכרית, הפולמוס על היחס לפילוסופיה ולספרי רמב"ם, פריחת עולם הקבלה, התפנית השלילית במעמד היהודים במאה ה-14, מגפת הדבֶּר השחור, ההסתה הכנסייתית, גזרות קנ"א, הנוצרים החדשים.

חובות/דרישות הקורס

מבחן

דרכי התקשרות עם המרצה

טל' 052-8357156

דוא"ל eyal@orot.ac.il

ביבליוגרפיה בסיסית:

- אידל, מ', "המחשבה היהודית בספרד בימי הביניים", ביינארט, ח', (עורך), **מורשת ספרד**, ירושלים תשנ"ד, עמ' 207-223.
- אלבק, ש', "יסודות משטר הקהילות בספרד עד הרמ"ה (1180-1244)", **ציון**, כה, ב (תש"כ), עמ' 85-121.
- אשתור, א', **קורות היהודים בספרד המוסלמית**, ירושלים 1966.
- בארון, ש', **ממדיה העולמיים של ההיסטוריה היהודית**, ירושלים תשנ"ו, עמ' 147-162.
- בונפיל, ר', "בין ארץ ישראל לבבל: קווים לחקר תולדות התרבות של היהודים באיטליה הדרומית ובאירופה הנוצרית בימי הביניים המוקדמים", **שלם**, ה (תשמ"ז), עמ' 1-30.

- הנ"ל, "עדותו של אגובארד מליאון על עולמם הרוחני של יהודי עירו במאה התשיעית", דן, י', והקר, י', (עורכים), **מחקרים בקבלה בפילוסופיה יהודית ובספרות המוסר וההגות**, ירושלים תשמ"ו, עמ' 327-348.
- ח' ביינארט, "דמותה של החצרנות היהודית בספרד הנוצרית", **קבוצות עלית ושכבות מנהיגות בתולדות ישראל ובתולדות העמים**, ירושלים תשכ"ז, עמ' 55-71.
- בלידשטיין, י', "להלכות ציבור של ימי הביניים: מקורות ומושגים", **דיני ישראל**, ט (תשל"ח-תשמ"מ), עמ' קכז-קסד.
- בן שלום, ר', **מול תרבות נוצרית: תודעה היסטורית ודימויי עבר בקרב יהודי ספרד ופרובנס בימי הביניים**, ירושלים תשס"ז, עמ' 278-370.
- בער, י', **תולדות היהודים בספרד הנוצרית**, תל אביב 1965.
- ברויאר, מ', **רבנות אשכנז בימי הביניים**, ירושלים תשל"ו.
- גלינסקי, י"ד, "הרא"ש האשכנזי בספרד: 'תוספות הרא"ש', 'פסקי הרא"ש', 'שיבת הרא"ש", **תרביץ**, עד (תשס"ה), עמ' 389-413.
- גרוסמן, א', "הגירת יהודים אל גרמניה והתיישבותם בה במאות ט-יא", שנאן, א', (עורך), **הגירה והתיישבות בישראל ובעמים: קובץ מאמרים**, ירושלים תשמ"ב, עמ' 109-128.
- הנ"ל, "בין 1012 ל-1096: הרקע התרבותי והחברתי לקידוש השם בתתנ"ו", עסיס, י', (ואחרים), **יהודים מול צלב: גזרות תתנ"ו בהיסטוריה ובהיסטוריוגרפיה**, ירושלים תשס"א, עמ' 55-73.
- הנ"ל, "זיקתה של יהדות אשכנז הקדומה אל ארץ ישראל", **שלם**, ג (תשמ"א), עמ' 57-92.
- כץ, י', "אף על פי שחטא ישראל הוא", **תרביץ**, כז (תשי"ח), עמ' 203-217.
- מירסקי, א', "יצירתם של יהודי ספרד בפיוט ובשירה", ביינארט, ח', (עורך), **מורשת ספרד**, ירושלים תשנ"ד, עמ' 118-149.
- מרכוס, א', "הדינמיקה הפוליטית של הקהילה היהודית בגרמניה בימי הביניים", גרוסמן, א', וקפלן, י', (עורכים), **קהל ישראל: השלטון העצמי היהודי לדורותיו**, ב, ירושלים תשס"ד, עמ' 101-114.

- פונקשטיין, ע', "תמורות בוויכוח הדת שבין יהודים לנוצרים במאה הי"ב", ציון, לג (תשכ"ח), עמ' 125-144.
- פליישר, ע', "לתולדות שירת החול העברית בספרד בראשיתה", בונפיל, ר' ואחרים (עורכים), **תרבות וחברה בתולדות ישראל בימי הביניים: קובץ מאמרים לזכרו של חיים הלל בן ששון**, ירושלים תשמ"ט, עמ' 197-225.
- שוורץ, ד', **אמונה ותבונה: דרכי הוויכוח בהגות היהודית בימי הביניים**, ירושלים תשס"א, עמ' 83-135.
- שוורצפוקס, ש', **יהודי צרפת בימי הביניים**, תל אביב 2001, עמ' 64-27.
- שחר, ש', **מורשת ימי הביניים**, תל אביב 1985.
- שלום, ג', "חסידות אשכנז בימי הביניים", מרקוס, א' (עורך), **דת וחברה במשנתם של חסידי אשכנז**, ירושלים תשמ"ז, עמ' 131-164.
- תא-שמע, י', **הלכה, מנהג ומציאות באשכנז - 1100-1350**, ירושלים תשנ"ו.
- הנ"ל, "שיקולים פילוסופיים בהכרעת ההלכה בספרד", **ספונות**, ג (יח) (תשמ"ה), עמ' 99-110.
- Twersky, I, "Aspects of the Social and Cultural History of Provençal Jewry", Ben Sasson, H.H. & Ettinger, E. (eds.), **Jewish Society Through the Ages**, New York 1971, pp.185-207.